

Свакодневна историја руског друштва

Друштвена историја Русије обухваћена је радовима неколико руских и страних аутора којима су покривени важни сегменти руске историје.¹ Међутим, неки од тих сегмената још увек нису потпуно обрађени и налазе се у сенци „битнијих“ тема или, што је још горе, погрешно су представљени у варљивој светлости митова и општеприхваћених заблуда. Друштвена историја ипак представља веома значајан сегмент прошлости који привлачи пажњу, не само научника, већ и шире јавности, уморне од „непредсказиве прошлости“ из области политичке историје.²

Широко интересовање за друштвену историју препознала је реномирана руска издавачка кућа „Млада гарда“ („Молодая гвардия“), у Русији позната по својим издавачким подухватима, а пре свега по едицији која излази већ неколико деценија – „ЖЗЛ“ – „Живот истакнутих људи“ (Жизнь замечательных людей). Тај пројекат је почео 1890. године и до данас је објављено више од 1.400 биографија оних личности чији су животи обележили руску прошлост. „Млада гарда“ је, поред других издавачких подухвата, покренула и едицију „Свакодневни живот“ (Повседневная жизнь), која је незаобилазна у оквиру проучавања друштвене историје, и која се бави објављивањем преведених књига, али и књига руских аутора у чијем је фокусу историја свакодневног живота у прошлости. Едиција „Свакодневни живот“ је била покренута 1999. године и до сада је из штампе изашло око 90 књига (број објављених књига брзо расте јер се нова издања ове непериодичне едиције појављују скоро сваког месеца). За друштвену историју Русије посебно су важна издања већег обима (од 400 до 700 страна), која су писали бројни историчари, културолози, социолози и историчари уметности. За проучавање новије историје Русије, у оквиру едиције су објављени и мемоари који могу бити веома значајни за поље друштвене историје.

¹ Пре свега: Fitzpatrick S., *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s.*, Oxford 1999; Миронов Б., *Социальная история России периода империи (XVIII-начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства*, Т. 1, 2, Санкт-Петербург 1999.

² Овај израз припада истакнутом руском историчару Ј.Пољакову. Поляков, Ю.А. *Наше непредсказуемое прошлое. Poleмические заметки*, Москва 1995.

„Повседневная жизнь ...“, Издательство „Молодая Гвардия“, Москва, 1999–2011.

Нешто мање од половине издања поменуте едиције је посвећено само руској историји. У четири издања обрађене су поједине стране живота средњовековне Русије: развој историје руског звона, свакодневица средњовековних руских монаха, социјална страна руске „опричнине“ (гарде Ивана Грозног)³, живот средњовековне Русије у ишчекивањима „смака света“ 7000. године од стварања света (1492. после рођења Христа). Већ на примеру тог историјског раздобља, могуће је уочити два смера у којима су биле формулисане теме из друштвене историје, изабраних од стране редакције едиције „Свакодневни живот“. То су, са једне стране, теме уоквирене у хронолошке целине, и са друге стране – феноменолошке теме, које се баве проучавањем маркантних друштвених дешавања или појединих социјалних група типичних за неко доба.

Раздобље Руске империје је добило већу пажњу уредника едиције „Свакодневни живот“, јер је оставило много више писаних извора који пружају и више могућности за истраживање запостављених тема. До сада је седам књига едиције било посвећено руској историји 18. века. Део њих обрађује „хронолошке теме“ – свакодневни живот Петра I и његовог окружења, свакодневица двора за време ћерке Петра Великог – Јелисавете I, свакодневица руског племства за време Катарине II.⁴ Други део посвећен је „феноменолошким“ темама – свакодневица

³ Романенко, Е., *Повседневная жизнь русского средневекового монастыря*, Москва 2002; Борисов, Н., *Повседневная жизнь средневековой Руси накануне конца света: Россия в 1492 году от Рождества Христова, или в 7000 году от Сотворения мира*, Москва 2004; Горохов, В., *Повседневная жизнь России под звон колоколов*, Москва 2007; Курукин И., Булычев А., *Повседневная жизнь опричников Ивана Грозного*, Москва 2010.

⁴ Писаренко, К., *Повседневная жизнь русского Двора в царствование Елизаветы Петровны*, Москва 2003; Елисеева О., *Повседневная жизнь благородного сословия в золотой век Екатерины*, Москва 2008; Наумов, В., *Повседневная жизнь Петра Великого и его сподвижников*, Москва 2010.

руске војске за време Суворова, свакодневица руске тајне полиције у 18. веку, „шминкера и шминкерки“ крајем 18. века и чак нијансе живота руских „вештица и врача“ у 18. и 19. веку.⁵

„Повседневная жизнь ...“, Издательство „Молодая Гвардия“, Москва, 1999–2011.

Историја 19. и почетка 20. века је добила највише прилога у оквиру поменуте едиције (17 књига), превазилазећи чак и број радова о 20. веку (13 књига). Као последица широког броја тема које су у оквиру едиције обрађене, феноменолошки приступ прошлости је доминантан у односу на хронолошки начин излагања. У едицији је више пажње посвећено оним темама које су читаоцу атрактивне. Део тих тема осветљава и историју руског племства, коју је, на основу доступне грађе, било могуће адекватно обрадити. До сада је објављено шест посебних издања на тему празноверја, правила понашања племића, изгледа и организације племићких имања и свакодневице војне и цивилне службе племића.⁶ Пажњу истраживача привукао је и живот појединих друштвених група у царској Русији, издвојених према етно-културном принципу – руских сељака „помора“, и горштака Северног Кавказа.⁷ У оквиру 19. века су обрађене

⁵ Суслина, Е., *Повседневная жизнь русских щеголей и модниц*, Москва 2003; Охлябинин, С., *Повседневная жизнь русской армии во времена Суворовских войн*, Москва 2004; Будур, Н., *Повседневная жизнь колдунов и знахарей в России XVIII–XIX веков*, Москва 2008; Курукин И., Никулина Е., *Повседневная жизнь Тайной канцелярии*, Москва 2008.

⁶ Бегунова А., *Повседневная жизнь русского гусара в царствование Александра I*, Москва 2000; Охлябинин С., *Повседневная жизнь русской усадьбы XIX века*, Москва 2006.; Лаврентьева Е., *Повседневная жизнь дворянства пушкинской поры. Приметы и суеверия*, Москва 2006; Лаврентьева Е., *Повседневная жизнь дворянства пушкинской поры. Этикет*, Москва 2007; Ивченко Л., *Повседневная жизнь русского офицера эпохи 1812 года*, Москва 2008; Григорьев Б., *Повседневная жизнь царских дипломатов в XIX веке*, Москва 2010.

⁷ Белов В., *Повседневная жизнь русского Севера. Очерки о быте и народном искусстве крестьян Вологодской, Архангельской и Кировской областей*, Москва 2000; Казиев Ш., Карпеев И., *Повседневная жизнь горцев Северного Кавказа в XIX веке*, Москва 2003.

и одређене друштвене појаве – живот првака руског позоришта и књижевности, свакодневица судства и полиције, мали човек у путовањима кроз бескрајне просторе Русије и развој система државних кафана (тзв. „кабака“) у Русији.⁸ Интересантно је да су аутори у овим феноменолошким студијама у неколико случајева користили компаративни приступ, али да нису упоређивали сличне појаве у различитим земљама у исто време, већ одређену појаву пре и после револуције и пада монархије у Русији.

Пратећи развој градског живота у Русији 19. века, аутори ове опсежне едиције су јавности понудили реконструкцију свакодневице два најзначајнија руска града (Петрограда и Москве).⁹ Теме које се односе на урбанизацију се настављају и у монографијама о 20. веку, у којима је градски живот, као тема, такође присутан. Пре свега обрађена је историја главног града Русије – Москве за време Стаљина, али и историја градова ван Русије чији је градски живот, у раздобљу између два светска рата, био незамислив без Руса (руских избеглица). На тај начин историја емиграције у Паризу и Харбину добила је одговарајуће место у оквиру едиције.¹⁰ Увид у друштвену историју Совјетске Русије могуће је стећи и читањем оних књига које описују свакодневни живот нуклеарних физичара, космонаута, морнара са подморница, обавештајаца, али и уметника и бораца против тоталитарног друштва, између осталих – животне приче рок-музичара из СССР-а.¹¹ Како је едиција посвећена руској прошлости, постоје само две књиге које су посвећене најновијој историји – после пада комунизма.

⁸ Вострышев М., *Повседневная жизнь России в заседаниях мирового суда и ревтрибунала. 1860–1920-е годы*, Москва 2004; Тихвинская Л., *Повседневная жизнь театральной богемы Серебряного века: Кабаре и театры миниатюр в России. 1908–1917*, Москва 2005; Григорьев Б., Колоколов Б., *Повседневная жизнь российских жандармов*, Москва 2007; Вульффов А., *Повседневная жизнь российских железных дорог*, Москва 2007; Никулина Е., Курукин И., *Повседневная жизнь русского кабака от Ивана Грозного до Бориса Ельцина*, Москва 2007; Никитина Н., *Повседневная жизнь Льва Толстого в Ясной Поляне*, Москва 2007; Борисов Н., *Повседневная жизнь русского путешественника в эпоху бездорожья*, Москва 2010.

⁹ Засосов Д., Пызин В., *Повседневная жизнь Петербурга на рубеже XIX–XX веков. Записки очевидцев*, Москва 2003; Бокова В., *Повседневная жизнь Москвы в XIX веке*, Москва 2009; Андреевский Г., *Повседневная жизнь Москвы на рубеже XIX–XX веков*, Москва 2009.

¹⁰ Зверев А., *Повседневная жизнь русского литературного Парижа. 1920–1940*, Москва, 2003; Старосельская Н., *Повседневная жизнь „русского“ Китая*, Москва, 2006; Андреевский Г., *Повседневная жизнь Москвы в сталинскую эпоху 1920–1930-е годы*, Москва 2008; Андреевский Г., *Повседневная жизнь Москвы в Сталинскую эпоху. 1930–1940-е годы*, Москва 2008.

¹¹ Черкашин Н., *Повседневная жизнь российских подводников. В отсеках Холодной войны*, Москва 2000; Марочкин В., *Повседневная жизнь российского рок-музыканта*, Москва 2003; Григорьев Б., *Повседневная жизнь советского разведчика, или Скандинавия с черного хода*, Москва 2004; Буйновский Э., *Повседневная жизнь первых ракетчиков и космонавтов*, Москва 2004; Дегтярева И., *Повседневная жизнь российского спецназа*, Москва 2005; Антипина В. А. *Повседневная жизнь советских писателей. 1930–1950-е годы*, Москва 2005; Матюшкин В., *Повседневная жизнь Арзамаса-16*, Москва 2007.

То су књиге о свакодневном животу руских парламентарца и председника у последњој деценији 20. века.¹²

„Повседневная жизнь ...“, Издательство „Молодая Гвардия“, Москва, 1999–2011.

Квалитет појединих књига ове едиције нажалост није једнак. Радови професионалних историчара се налазе поред радова мемоарског карактера, што се, пре свега односи на историју Русије друге половине 20. века. Покушаји да се упореде исте појаве из различитог доба, као и посматрање појединих феномена кроз вишевековну руску историју, нису увек на високом научном нивоу и понекад прелазе у публицистику. Постоји још један проблем: већи део радова те едиције представљају експлицитне синтезе и то неједнаког квалитета, што поједине томове претвара у осредње компилације из ретких издања. Широки распон тема које едиција обухвата, чини је неизоставним приручником за све оне који желе да се упознају са друштвеном историјом Русије, иако поједина издања не пружају увек исцрпне одговоре на питања која су у њиховим насловима постављена. У погледу теоретског приступа обрађеним темама, пројекат „Свакодневни живот“ представља методолошки валидан прилог друштвеној историји и може да буде инспирација за постављање сличних тема у српској историографији. Веома корисном се показала идеја да се у оквиру једне едиције објаве истраживања из руске и светске историографије, што помаже додатној контекстуализацији руске друштвене историје којој су приступили бројни аутори. Већина радова поменутих у овом прегледу може се бесплатно преузети на руским интернет сајтовима: <http://lib.rus.ec> и <http://www.infanata.org/>

¹² Шевченко В., *Повседневная жизнь Кремля при президентах*, Москва 2005; Лолаева С., Черкасов Г., *Повседневная жизнь депутатов Государственной думы: 1993–2003*, Москва 2007.